

Kramarz, Henryka

"Schematyzmy galicyjskie" (1776-1914) jako c.k. rocznik sprawozdawczy dotyczący obsady kadrowej władz, urzędów, towarzystw i instytucji

Rocznik Historii Prasy Polskiej 10/1(19), 5-29

2007

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

T. X (2007) Z. 1(19)
ISSN 1509-1074

ROCZNIK
HISTORII PRASY POLSKIEJ

Schematyzmy galicyjskie
(1776–1914) — a Staff
Yearbook
with Personnel Details
of Authorities,
Offices, Societies
and Institutions

Schematyzmy
galicyjskie (1776–1914)
jako c.k. rocznik
sprawozdawczy dotyczący
obsady kadrowej władz,
urzędów, towarzystw
i instytucji

Instytut Informacji Naukowej
i Bibliotekoznawstwa
Akademia Pedagogiczna
ul. Podchorążych 2
PL 30-084 Kraków

Henryka
KRAMARZ

KEY WORDS

Schematyzmy galicyjskie,
reporting periodicals, partitions, Galicia

SŁOWA KLUCZOWE

Schematyzmy Galicyjskie,
periodyki sprawozdawcze, rozbiory, Galicja

ABSTRACT

Schematyzmy galicyjskie was a common name of the staff yearbook published under different names by Lvov authorities (known as Gubernium and then as Namiestnictwo) from 1776 to 1914 (except for the years 1777–1779, 1783–1784, 1804).

The first yearbook was published in French, the second and third in Polish. The 1782–1869 yearbooks were in German and those published from 1870 onwards were again in Polish.

Szematyzm Królestwa Galicji i Lodomerii was the fifteenth and last title. The periodical contains staff records of authorities, political, administrative and religious bodies, schools, institutions and societies. It is an invaluable source of information on the history of Galicia. No library in Poland has a complete set of all published yearbooks. Kraków boasts the richest collection, but Warsaw has the largest choice of 18th century editions. The yearbooks are usually listed in library catalogues under the following headings: "Schematyzm", "Schematismums", "Szematyzm" or sometimes, but rarely, "Galicja".

ABSTRAKT

Schematyzmy galicyjskie to potoczna nazwa rocznika personalno-sprawozdawczego, który wydawany był pod różnymi tytułami przez Gubernium, a potem przez Namiestnictwo we Lwowie od 1776 do 1914 r. (oprócz lat 1777–1779, 1783–1784, 1804). Pierwszy rocznik ukazał się w języku francuskim, dwa kolejne w polskim, od 1782 do 1869 r. publikowano je w języku niemieckim, a od 1870 do końca ponownie w polskim. Ostatnim, piętnastym wariantem tytułu był *Szematyzm Królestwa Galicji i Lodomerii*. Periodyk prezentuje obsadę kadrową władz, organów polityczno-administracyjnych i kościelnych, szkół, instytucji, towarzystw. Jest cennym, uzupełniającym źródłem historycznym do badań nad dziejami Galicji. Żaden księgozbiór w Polsce nie posiada kompletu wydanych roczników. Do najbogatszych należą zbiory krakowskie, ale najwięcej egzemplarzy XVIII-wiecznych znajduje się w Warszawie. W katalogach ujęte są zazwyczaj pod hasłami: „Schematyzm”, „Schematismus”, „Szematyzm”, wyjątkowo pod hasłem „Galicja”.

Streszczenie

Skróconą nazwą *Schematyzmy galicyjskie* określa się potocznie rocznik personalno-sprawozdawczy wydawany od 1776 do 1914 roku, najpierw przez Gubernium, a po 1849 roku przez Namiestnictwo we Lwowie. Prezentuje on obsadę kadrową władz państwowych i krajowych Galicji oraz urzędów i instytucji publicznych, uczelni i szkół, episkopatów różnych wyznań, aktyw towarzystw i zakładów, ogół wyższych urzędników pobierających pensje z budżetu państwowego lub krajowego.

W ciągu 138 lat opublikowane zostały 132 roczniki (nie wyszły tylko za lata 1777–1779, 1783–1784 i 1804). Od 1776 do 1831 roku *Schematyzmy* drukowano „mit Pillerischen Schriften”. Późniejsze tłoczono w Galicyjskiej Drukarni Wydawnictw Ciągłych we Lwowie. Do tego dochodzą dodatkowe, osobne egzemplarze z czasów istnienia Galicji Zachodniej i wyodrębnienia prowincji krakowskiej.

Rocznik 1776 ukazał się w języku francuskim, roczniki 1780–1781 w polskim, od 1782 do 1869 roku wydawano *Schematyzmy* w języku niemieckim. Gotyk ustąpił miejsca zwykłej czcionce w roku 1829. Od 1870 roku do końca publikowano periodyk w języku polskim pt. *Szematyzm Królestwa Galicji i Lodomerii*. Był to piętnasty z kolei wariant tytułu. Ostatni tom z roku 1914 jest objętościowo ponad 13-krotnie większy niż egzemplarze najwcześniejsze.

Żaden księgozbiór w Polsce ani za granicą nie posiada kompletu wydanych roczników. Pod względem ilości egzemplarzy XVIII-wiecznych przoduje Warszawa. Najbogatszy ilościowo jest stan globalny *Schematyzmów* w księgozbiorach krakowskich. Do znaczniejszych należą kolekcje w bibliotekach większych ośrodków akademickich (np. w Lublinie i Wrocławiu).

W strukturze księgozbiorów *Schematyzmy* są niejednolicie zaszeregowane. Katalogi ujmują je zazwyczaj pod hasłami „Schematyzmy”, „Schematismus” lub „Szematyzm”, czasem pod hasłem najstarszego rocznika posiadanego przez bibliotekę, wyjątkowo pod hasłem „Galicja”.

132-tomowa edycja *Schematyzmów* jest docenianym, chociaż szczupłym merytorycznie źródłem historycznym, gdyż towarzyszyła dziejom Galicji od czwartego roku egzystencji rozbiorowej do wybuchu I wojny światowej.

Skrótowną nazwą *Schematyzmy galicyjskie* określa się potocznie rocznik personalno-sprawozdawczy, wydawany od 1776 do 1914 roku, najpierw przez Gubernium, a po 1849 roku przez Namiestnictwo we Lwowie. Prezentuje on obsadę kadrową władz państwowych i krajowych Galicji oraz urzędów i instytucji publicznych, zwłaszcza uczelni i szkół, episkopatów różnych wyznań, a także ogół wyższych urzędników pobierających pensje z budżetu państwowego lub krajowego, aktyw rozmaitych towarzystw i zakładów.

Termin „schematyzmy galicyjskie” używany jest także w odniesieniu do wszelkich druków statystyczno-personalnych wydawanych według pewnego wzorca, ale wtedy oba wyrazy należałoby pisać małą literą jako nazwa pospolita, w odróżnieniu od nazwy własnej galicyjskich *Schematyzmów* rządowych ogólnourzędniczych, które są przedmiotem niniejszej analizy. W pisowni tej nazwy umownej, powszechnie używanej dla całej edycji, zastosowano zasadę taką, jak przy tytułach książek.

Schematyzmy galicyjskie jako źródło interesują głównie historyków, którzy poszukują w nich wiadomości o piastowanych przez urzędników i dostojników krajowych godnościach i stanowiskach. Posiłkują się nimi w badaniach, np. nad obsadą personalną instytucji i organów ustrojowo-administracyjnych różnych szczebli, czy też nad strukturą zawodową inteligencji galicyjskiej¹. Dość szeroki, chociaż jakościowo skąpy zasięg zawartych informacji oraz ich ciągłość i jednorodność w odniesieniu do wyższych kadr urzędniczych i funkcyjnych nie były do tej pory doceniane jako walor

¹ S. Grodziski, *Historia ustroju społeczno-politycznego Galicji 1772–1848*, Wrocław 1971, s. 158, 161, 210, 285. Pierwszą próbę wykorzystania *Schematyzmów* w historii regionalnej podjął w roku 1902 Hieronim Łopaciński, badacz regionu lubelskiego. Por. Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. H. Łopacińskiego w Lublinie. Dział Zbiorów Specjalnych, rkps 1376.

Przykłady zastosowania *Schematyzmów* do badań regionalnych w historiografii współczesnej: M. Kulczykowski, *Chłopskie tkactwo bawelniane w ośrodku andrychowskim w XIX wieku*, Wrocław 1976, s. 9–10, 19; tegoż, *Dwa wieki miasta Andrychowa (1767–1967)*, Kraków 1967, s. 128; L. Homola, *Inteligencja galicyjska w połowie XIX wieku. Próba charakterystyki*, [w:] *Spółczesność polskie XVIII i XIX wieku. Studia o uwarstwieniu i ruchliwości społecznej*, red. W. Kula i J. Leskiewiczowa, t. 5, Warszawa 1972, s. 104–105; te same: *Struktura zawodowa inteligencji krakowskiej z końcem XIX stulecia*, „*Studia Historyczne*”, R. XXI: 1978, z. 3, s. 396, 399, 402, 403 (bazuje tylko na roczniku 1880); te same, *Wykształcenie i uposażenie nauczycieli krakowskich w okresie autonomii galicyjskiej*, „*Studia Historyczne*”, R. XXII: 1979, z. 2, s. 199, 210 (wykorzystuje rocznik 1880 i 1909).

poznawczy periodyku. Opierając się na *Schematyzmach* podjęta została próba badań historyczno-socjologicznych nad grupą zawodową nauczycieli gimnazjalnych w latach 1867–1914². Powstał także (w powiązaniu z owymi badaniami) artykuł o tymże periodyku jako swoistym, ciągłym źródle historycznym, opublikowany, tak samo jak i tocząca się w związku z tym polemika, na łamach „Studiów Historycznych”³. Wcześniejsze wzmianki teoretyczne o *Schematyzmach* w piśmiennictwie naukowym pojawiały się rzadko i epizodycznie⁴. Nikt też nie wiedział, ile roczników wyszło rzeczywiście. Nie podjęto się zewidencjonowania ich ani na podstawie źródeł bibliograficznych, które zresztą nie notowały wszystkich opublikowanych tomów, ani na faktycznym stanie zasobów bibliotecznych, w których *Schematyzmy* są rozproszone. Żaden księgozbiór w Polsce, na Ukrainie, w Austrii nie posiada kompletu. W księgozbiorach innych państw europejskich można spotkać tylko nieliczne egzemplarze. Tak długowieczne wydawnictwo ciągłe, ukazujące się z niewielkimi przerwami przez 138 lat, czyli prawie przez cały czas egzystencji rozbiorowej, jest interesujące nie tylko dla historyków jako źródło do badań nad dziejami Galicji, lecz również dla prasoznawców jako przedmiot poznania wart rekonstrukcji i wyjaśnienia.

Początki i starodrukowy okres rozwoju edycji

Pierwszy etap publikowania *Schematyzmów galicyjskich* przypadał na czasy absolutyzmu oświeconego w monarchii austriackiej. Świącąca wtedy triumfy idea państwa policyjnego, dążącego do zewidencjonowania i przeliczenia obywateli oraz umocnienia „rządu dusz” w całym państwie.

Według *Bibliografii polskiej* Karola Estreichera *Schematyzmy galicyjskie* zaczęto publikować od roku 1782⁵. Ten rocznik figuruje jako najstarszy

² H. Kramarz, *Nauczyciele gimnazjalni Galicji 1867–1914. Studium historyczno-socjologiczne*, „Prace Monograficzne WSP w Krakowie”, t. 80, Wydawnictwo Naukowe WSP, Kraków 1987, s. 204.

³ H. Kramarz, „*Schematyzmy galicyjskie*” jako źródło historyczne, „*Studia Historyczne*”, R. XXV, 1982 r., z. 1 (96), s. 27–48; M. Tyrowicz, *Kilka uwag o „Schematyzmach galicyjskich” jako źródle historycznym*, tamże, R. XXVI, 1983 r., z. 4 (103), s. 699–701; H. Kramarz, *Jeszcze w sprawie „Schematyzmów galicyjskich”*, tamże, R. XXVIII, 1985 r., z. 4 (111), s. 633–635.

⁴ Np.: S. Kieniewicz, *Historia Polski*, t. 2, cz. 2, pod red. S. Kieniewicza i W. Kuli, Warszawa 1958, s. 9; S. Kalabiński, *Historia Polski*, t. 3, cz. 1, pod red. Z. Kormanowej, I. Pietrzak-Pawłowskiej, Warszawa 1963, s. 35; S. Grodziski, *Historia ustroju...*, s. 23; I. Homola, *Inteligencja galicyjska w połowie...*, s. 104–105.

⁵ *Bibliografia polska* przez K. Estreichera, t. 9 (XV–XVIII), Kraków 1888, s. 506; por.: *Bibliografia polska*, t. 27, wyd. S. Estreicher, Kraków 1929, s. 193.

w księgach inwentarzowych i katalogach Biblioteki Jagiellońskiej. Do 1980 roku udostępniano go czytelnikom⁶. Zdanie Estraichera podzielał Stanisław Grodziski, stwierdzając we wstępie do *Historii ustroju społeczno-politycznego Galicji*, że „Schematyzmy poczęły się ukazywać w r. 1782”⁷. Środowisko naukowe Krakowa przeświadczone było, iż jest to rocznik najstarszy. Gdy w 1982 roku w „Studiach Historycznych” pojawiła się wiadomość, że rodowód *Schematyzmów galicyjskich* jest bardziej odległy, w „Polemikach i dyskusjach” zabrał głos prof. Marian Tyrowicz, który podtrzymał dawne mniemanie, że „wychodziły one od roku 1782”, a zaanonsowany rocznik wcześniejszy nazwał „unikatowym”⁸. Unikatowość ta nie jest jednak dowodem nieistnienia rocznika, lecz powoduje, że stanowi on, tak jak inne wczesne egzemplarze tegoż periodyku, rzadkość biblioteczną. Poza tym pierwsze roczniki *Schematyzmów*, różnie zatytułowane i odmienne pod względem językowym, czasem omyłkowo nie były włączane do edycji.

Wszystkie XVIII-wieczne egzemplarze *Schematyzmów galicyjskich* nazywać można unikatowymi. Jednak jeszcze przed rokiem 1782, uchodzącym do niedawna za początkowy, ukazały się trzy wcześniejsze (tab. 1).

W Bibliotece Uniwersyteckiej KUL w Lublinie znajduje się *Schematismus, czyli imiona y nazwiska wszystkich dignitarzow y urzędnikow I.C.K.A. Mości w Krolestwach Galicyi y Lodomeryi zostaiących, tudzież Czeskiej y Austryackiey Nadworney Kancellaryi oraz y Naywyższego Tribunału Sądow Nadwornych na rok 1780*. Wymieniony rocznik wydany został w oficynie gubernialnej Antoniego Pillera we Lwowie, w formacie bibliograficznym 8° (podobnie jak inne wczesne roczniki); liczył 136 stron. Biblioteka KUL-owska posiada 3 egzemplarze *Schematismus [...] na rok 1780*⁹, niezauważonego przez Estreichera¹⁰.

Opublikowany został również *Schematyzm galicyjski* na rok 1781 pod nazwą *Kalendarz tytularny*¹¹. Jest to jedyny rocznik *Schematyzmów* określony jako kalendarz, poza tym niczym nie różniący się od innych wczesnych egzemplarzy tegoż druku. Odmienne tytuły powoduje traktowanie owego *Kalendarza* w bibliotekach jako samoistnej pozycji, nie wchodzącej w skład wydawnictwa¹². *Kalendarz tytularny*, podobnie jak inne stare roczniki *Sche-*

⁶ Pod koniec lat osiemdziesiątych zaginął.

⁷ S. Grodziski, *Historia ustroju...*, s. 23.

⁸ M. Tyrowicz, *Kilka uwag o „Schematyzmach galicyjskich”*, s. 699.

⁹ Figurują pod sygnaturami: P XVIII 391; XVIII 756; XVIII 757.

¹⁰ Kserokopię tegoż rocznika złożyła autorka w 1984 r. w bibliotece podręcznej Oddziału II Archiwum Państwowego w Krakowie przy ul. Grodzkiej.

¹¹ *Kalendarz tytularny, czyli imiona y nazwiska wszystkich dygnitarzow y urzędnikow I.C.K.A. Mości w Krolestwach Galicyi y Lodomeryi zostaiących, tudzież Czeskiej y Austryackiey oraz y Naywyższego Tribunału Sądow Nadwornych. Na rok 1781*. We Lwowie u W[dowy] Józefy Piller C. K.G. Typogr., ss. 157.

¹² Np. w księgach inwentarzowych i katalogach Biblioteki Jagiellońskiej.

matyzmów galicyjskich (także czeskich¹³), zawiera na początku kalendarz gregoriański z określeniem ewangelii niedzielnych, postów, świąt oraz faz księżyca i znaków zodiaku na poszczególne dni¹⁴, a dopiero potem przedstawia skład osobowy władz, urzędów i instytucji. Skojarzenie z kalendarzem rzutowało na sformułowanie tytułu, tym bardziej, że w kalendarzach często zamieszczano rozmaite informacje schematyczno-urzędnicze. Egzemplarze na lata 1780 i 1781 opublikowane zostały w języku polskim, późniejsze w niemieckim.

Historycy pisali z uznaniem, że „już od dziesiątego roku panowania w tej prowincji, tak różnej w momencie jej zajęcia pod względem ustrojowym od struktury administracyjnej zaborcy”¹⁵, zaczęto wydawać *Schematyzmy*. Podkreślano, że stanowi to „niewątpliwie pozytywny rys politycznego zarządu kraju”¹⁶. Tymczasem *Schematyzmy galicyjskie* zaczęły ukazywać się jeszcze wcześniej, bo już w czwartym roku panowania austriackiego na ziemiach polskich.

Biblioteka Muzeum Narodowego im. Czartoryskich w Krakowie posiada rocznik 1776¹⁷. Został on opublikowany w języku francuskim jako *Almanach Royal de Gallicie et de Lodomerie pour L'année 1776. Il se trouve au Bureau de la Direction générale des Gazettes, des annonces publiques, des chaises a porteurs etc. sur la place de la maison de Ville, vis à vis Hôtel des douanes Impériales. A Leopold, chez Antoine Piller, Imprimeur du Gouvernement*, ss. 203, nlb 1. Wybór języka publikacji uznać można za formę pewnej kurtuazji dyplomatycznej wobec Polaków i początkowego dystansu Austriaków do ich języka narodowego, co potwierdza odczucie pewnego braku stabilizacji w kręgach urzędniczych za panowania Marii Teresy.

Wydawca *Almanachu*, wiedeńczyk Antoni Piller, który prowadził od 1772 roku we Lwowie drukarnię gubernialną, wydał także po francusku w 1776 roku pierwsze w Galicji czasopismo, tygodnik „*Gazette de Léopol*”¹⁸.

¹³ W rocznikach od roku 1800 do 1803 *Schematyzmów* wschodniogalicyjskich zaznaczono w tytule „samt einem Schreibkalender”. W *Schematyzmach* zachodniogalicyjskich nie sygnalizowano w tytule kalendarza, choć występował tu również na stronach niepaginowanych przed tekstem, np. „Schematismus für das Königreich Westgalizien 1800”, Gedruckt und im Verlag bei Joseph Georg Trassler K. K. Gubernial-Buchdrucker: 14 stron kalendarzowych; tamże r. 1801: 12 stron kalendarzowych; „Schematismus für das Königreich Bohmen auf das Jahr 1795”, Prag 1795: zawiera kalendarz wraz z objaśnieniami i miejscem na notatki na 30 stronach; tamże r. 1804: kalendarz na 22 stronach.

¹⁴ *Kalendarz tytularny...*, s. 2–26.

¹⁵ Np. M. Tyrowicz, *Kilka uwag...*, s. 699.

¹⁶ Tamże, s. 700.

¹⁷ Biblioteka Muzeum Narodowego im. Czartoryskich w Krakowie, sygnatura: 29774 II czasop.

¹⁸ Z. Fras, *Galicja*, Wydawnictwo Dolnośląskie, Wrocław 2000, s. 116; J. Jarowiecki, *Lwowska prasa przed powstaniem styczniowym*, „*Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis: Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia*” III 2005, s. 65.

Zmiana języka publikacji na niemiecki w 1782 roku była następstwem tzw. reform józefińskich, wdrażanych po śmierci Marii Teresy przez jej syna. Niemczyzna wczesnych roczników przeplatała się z łaciną, pojawiającą się najczęściej w rozdziałach dotyczących władz kościelnych, akademii oraz szkół. *Schematismus derer Königreichen Galizien and Lodomerien [...] für das Jahr 1782*¹⁹ jest czwartym z kolei, a pierwszym wydanym w języku niemieckim rocznikiem tego ciągu wydawniczego. *Schematyzmów galicyjskich* za lata 1777–1779, 1783–1784 i 1804 brak. Prawdopodobnie nie zostały opublikowane, gdyż szeroka kwerenda w bibliotekach i w księgozbiorach podręcznych archiwów dała wynik negatywny, a w bibliografiach i źródłach nie ma jakichkolwiek wzmianek o ich istnieniu. Poza sześcioma brakującymi rocznikami okresu wczesnego opublikowane zostały wszystkie od 1776 do 1914²⁰. Do tego dochodzą jeszcze osobno wydawane egzemplarze dla prowincji zachodniej i wschodniej, co miało miejsce w czasach po przyłączeniu Galicji Zachodniej oraz po wyodrębnieniu prowincji krakowskiej.

Kontynuacja rocznika i jego tytuły w czasach przedautonomicznych

Tytuł wydawnictwa zmieniał się co jakiś czas. Zidentyfikowanie tytułów ułatwia orientację w całokształcie edycji i jest pomocne przy odnajdywaniu potrzebnych roczników w księgozbiorach. Od 1785 do 1796 roku tytuł wydawnictwa brzmiał: *Schematismus für die Königreiche Galizien und Lodomerien*. Roczniki z tych lat tłoczone były w drukarni Pillerowskiej. W roku 1797 edycja przybrała charakter dwoisty w związku z przyłączeniem do Galicji po trzecim rozbiórce nowych ziem, tworzących tzw. Galicję Zachodnią. Józef Jan

¹⁹ *Schematismus derer Königreichen Galizien und Lodomerien mit Voransetzung der Kaiserlich-Königlichen Böhmisch und Oesterreichischen Hofkanzley, dann der Kaiserlich-Königlichen Obersten Justizstelle für das Jahr 1782*, Lemberg, Gedruckt den Wittve Josepha Pillerin k. k. gub. Buchdruck, 8°, ss. 130, nlb. 2.

²⁰ Nie ma pewności, co do rocznika 1795, jedynym jego śladem jest *Bibliografia polska* przez K. Estreichera, cz. 2, t. 2, s. 685; toż: wyd. S. Estreicher, *Bibliografia polska*, t. 27, s. 193 (bez opisu bibliograficznego, przy wszystkich innych rocznikach *Schematyzmów* opis bibliograficzny został uwzględniony). Rocznika tego poszukiwano bezskutecznie w bibliotekach lwowskich w roku 1902, stwierdzając, że „brak zupełnie szematyzmu z r. 1795 i 1804”, Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. H. Łopacińskiego w Lublinie, Dział Zbiorów Specjalnych, rkps 1376; w zapoznanych księgozbiorach nie występuje. Zabór dalszych ziem polskich przez Austrię w roku 1795 zachwiał stabilizacją prawn-administracyjną Galicji, co mogło spowodować przerwanie publikowania *Schematyzmów*.

Piller, posiadający przywilej na drukowanie pism rządowych, wydawał we Lwowie *Schematismus für das Königreich Ostgalizien*, a Józef Grzegorz Trasler, drukarz i księgarz rządowy w Krakowie, publikował *Schematismus für das Königreich Westgalizien*. Taki stan trwał do roku 1803, tzn. do odpadnięcia od Galicji ziem III zaboru austriackiego²¹. Po prawdopodobnie rocznej przerwie wznowiono wydawanie *Schematyzmu* dla całej Galicji pt. *Schematismus für die Königreiche Galizien und Lodomerien samt einem Namen-Register für das Jahr 1805*. Tenże tytuł uległ zmianie po trzech latach i od rocznika 1808 do 1830 brzmiał: *Schematismus des Königreiches Galizien und Lodomerien*²². Następny rok przyniósł zmianę formy gramatycznej tytułu, która przetrwała do roku 1843. *Schematismus der Königreiche Galizien und Lodomerien für das Jahr 1831* był ostatnim rocznikiem wydrukowanym „mit Pillerischen Schriften”. Późniejsze wychodziły z Galicyjskiej Drukarni Wydawnictw Ciągłych we Lwowie, okresowo nazywanej prowincjalną lub państwową²³.

W roku 1844 wprowadzono po raz pierwszy tytuł *Provinzial Handbuch der Königreiche Galizien und Lodomerien*, który nie uległ zmianie do roku 1854. Proces administracyjnego wyodrębniania Galicji Zachodniej, podporządkowujący cyrkuły zachodnie oddzielnemu rządowi krajowemu w Krakowie, doprowadził do wydania w roku 1855 osobnych *Schematyzmów* dla lwowskiej oraz dla krakowskiej prowincji administracyjnej²⁴. *Schematyzm* krakowski na rok 1855 odbity został w drukarni „Czasu”, a dwa późniejsze wyszły w oficynie Karola Budweisera. W latach 1858–1860 publikowano tylko *Handbuch des Lemberger Statthaltereigebietes* obejmujący Galicję Wschod-

²¹ Reskrypt cesarski z 13 V 1803 r., [w:] *Franz des Zweyten Politische Gesetze und Verordnungen*, t. 19, Wien 1806, s. 179; Tytuł *Schematyzmu* wschodniogalicyskiego od rocznika 1800 do 1803: *Schematismus für die Königreiche Ostgalizien und Lodomerien samt einem Schreibkalender und Namen-Register*.

²² Rocznik 1827 wyszedł w dwu tomach; gotyk ustąpił miejsca zwykłej czcionce w 1829 roku.

²³ 1832–1850 Aus der K. K. Galiz. Aerial Druckerei; 1851 Galiz. Provinz. Aerial Druckerei; 1852–1854 Galiz. Provinzial-Staats Druckerei; 1855–1868 Galiz. Aerial-Staats Druckerei; 1869 Galiz. Staats Druckerei; 1870 z C. K. Galicyjskiej Drukarni Rządowej. Wszystkie roczniki od 1871 do 1914 drukowane były, jak przedtem, nakładem Namiestnictwa, w lwowskich drukarniach prywatnych, posiadających koncesje na tłoczenie pism urzędowych (1871–1874 — Edward Józef Winiarz, 1875–1878 — Józef Rogosz, 1879–1880 — Drukarnia Słowa Polskiego odkupiona od J. Rogosza i prowadzona wówczas przez Izydorę Wojnarowską, 1881–1914 — Władysław Łoziński, po jego śmierci w roku 1913 wdowa Jadwiga; drukarnią W. Łozińskiego zarządzała do r. 1913 Władysław Weber, później Jan Niedopad).

²⁴ *Handbuch des Lemberger Statthaltereigebietes in Galizien für das Jahr 1855*, Lemberg, Aus der K. K. Galizischen Aerial Staats-Druckerei, 8°, ss. 489, nlb. 97; *Provinzial-Handbuch des Krakauer Verwaltungs-Gebietes für das Jahr 1855*, Krakau, Gedruckt in der Buchdruckerei des „Czas”, 8°, ss. 386, nlb. 68.

nią²⁵. Partykularne „Lemberger” zniknęło dopiero w roku 1861, kiedy wyszedł jeden rocznik dla całej Galicji pod niezmiennym przez sześć lat tytułem *Handbuch des Statthaltereii-Gebietes in Galizien*.

Przełomowy w dziejach zmagania o autonomię rok 1867 okazał się nietypowy w rozwoju edycji. *Handbuch der politischen Behörden in Galizien für das Jahr 1867* różni się od innych *Schematyzmów* nieco większym formatem i węższym zakresem tematycznym (uwzględnia tylko „zwierzchność polityczną”). Następane dwa roczniki, ostatnie wydrukowane w języku niemieckim, podobne są do innych, odznaczają się jednak odmiennym tytułem: *Galizisches Provinzial Handbuch*²⁶.

Repolonizacja języka *Schematyzmów galicyjskich* po autonomizacji kraju

Rozporządzenie z 5 czerwca 1869 roku spowodowało przemianę językową również w *Schematyzmach*, które w roku 1870 na nowo się spolonizowały. Początkowo język pełen był germanizmów i surowo przetłumaczonych zwrotów, stopniowo zanikających. Tytuł wprowadzony wówczas: *Schematyzm Królestwa Galicji i Lodomerii z Wielkim Księstwem Krakowskim* nie uległ zmianie do końca. Był to piętnasty z kolei wariant tytułu. Współcześni rzadko posługiwali się pełnymi tytułami, operowali raczej terminem *Schematyzm rządowy* lub *Schematismus für Galizien*. *Schematyzm Królestwa Galicji i Lodomerii* na rok 1914 opublikowany został jako ostatni rocznik 132-tomowej serii wydawniczej. Jest on objętościowo 13-krotnie większy od najwcześniejszych woluminów XVIII-wiecznych. Powiększeniu uległ również format bibliograficzny z 16° do 8°. Edycja liczy 132 woluminy, które ukazywały się w ciągu 139 lat, od czwartego roku egzystencji rozbiorowej, czyli od 1776, do wybuchu I wojny światowej. Do końca wojny wychodziły jeszcze *Schematyzmy ogólnoaustriackie*²⁷, uwzględniające Galicję, lecz w węższym zakresie i oparte na nieaktualnych, przedwojennych danych.

²⁵ Osobnych *Schematyzmów* na te lata dla krakowskiej prowincji administracyjnej, pracując nad tematem, nie spotkałam ani w zbiorach krakowskich, ani pozakrakowskich. Nie ewidencjonuje ich też *Bibliografia Estreichera*, chociaż *Schematyzm lwowski* z tego okresu odnotowano w: *Bibliografia polska XIX stulecia* przez K. Estreichera, t. 10, Kraków 1885, s. 326, 337, 349; *Bibliografia polska XIX stulecia*, t. 2, Kraków 1874, s. 106.

²⁶ *Galizisches Provinzial Handbuch für das Jahr 1868*, Lemberg 1868, Aus. der K. K. Galizischen Aerial Staats Druckerei, XXXIX + ss. 1094; *Galizisches, Provinzial Handbuch für das Jahr 1869*, Aus der K. K. Galizischen Staats Druckerei, XXXII + ss. 814.

²⁷ *Hof- und Staats-Handbuch Österreichisch-Ungarischen Monarchie für das Jahr 1918*, 44 Jahrgang. Nach Amtlichen Quellen Zusammengestellt, Wien 1918. Druck und Verlag

Zawartość merytoryczna rocznika i jego wiarygodność historyczna

Wiarygodność tego typu źródła ciągłego zależy od sposobu gromadzenia materiałów sprawozdawczych i rzetelności w ich publikowaniu. Gromadzeniem danych do *Schematyzmów galicyjskich* zajmowało się Namiestnictwo, ono inicjowało i organizowało pracę. Formularze związane z masową, jednorodną korespondencją powielane były hektograficznie, później maszynowo. Dla szybszego zebrania szablonowych danych redagowano je w Namiestnictwie, a po powieleniu rozsyłano rokrocznie do władz i urzędów. Prezydium Namiestnictwa we Lwowie nakładało na wszystkie starostwa w kraju obowiązek zebrania i przedłożenia danych ze swego terenu. Starostowie wzywali pismem urzędowym podległe magistraty, urzędy miejskie oraz zwierzchności gminne do dostarczenia w określonym i nieprzekraczalnym terminie materiałów na specjalnie przesyłanych formularzach²⁸. Opracowane wykazy trafiły z urzędów najniższego szczebla poprzez starostwa do Namiestnictwa we Lwowie. Do towarzystw i instytucji różnego typu Prezydium Namiestnictwa zwracało się bezpośrednio listem urzędowym. Forma korespondencji była wtedy bardziej kurtuazyjna, raczej w stylu uprzejmej prośby niż wezwania, jednakże kategorycznie żądano przestrzegania terminowości i czytelnego wpisywania nazwisk, aby uniknąć pomyłek²⁹. Tekst redagowali urzędnicy według otrzymanych danych. Do rzetelności zobowiązywał regulamin służbowy i odgórny nakaz władzy. Nie istniały żadne powody do świadomego zniekształcania prawdy. *Schematyzmy* nie służyły do celów fiskalnych, wojskowych ani do wymierzania jakichś sankcji, poza tym podlegały kontroli społecznej, co dawało możliwość konfrontacji istniejącego stanu rzeczy z informacją zamieszczoną w tekście. Włączanie do każdego rocznika kilku stron z wynotowaniem zmian, jakie zaszły w czasie druku wśród władz politycznych, oraz ze sprostowaniem pomyłek drukarskich, świadczy o sumiennosci zespołu redagującego. Aktualność informacji polityczno-administracyjnych była zawsze przedmiotem szczególnej troski, np. już w roczniku 1780 *Schematyzmów* znalazła się Czesko-Austriacka Kancelaria Nadworna, utworzona przez Józefa II w pierwszym roku jego panowania, czyli w 1780.

der K. K. Hof- und Staats-Druckerei, ss. 1728 + 12 stron spisu treści na początku osobno paginowanych, nlb. 114 na końcu i 9 na początku (arkusze reklamowe).

²⁸ Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Katowicach. Oddział w Oświęcimiu. Akta miasta Zatora. Zespół nieuporządkowany. Akta z lat: 1873, 1874, 1875, 1887. Formularze były zazwyczaj ponumerowane, każdy dotyczył innej kwestii, np. miasto Zator w roku 1875 wypełniało: formularz II — Urząd Miejski, IV — Fundusz inwalidów, V — Dobroczynne fundacje i stowarzyszenia, VII — Zakłady publiczne.

²⁹ Muzeum Tatrzańskie im. dra Tytusa Chałubińskiego w Zakopanem, Archiwum Towarzystwa Tatrzańkiego, Korespondencja, rkpsy, sygn. 200, k. 345.

Kiedy porównujemy wiadomości ze *Schematyzmów galicyjskich* z danymi o tych samych ludziach, pochodzącymi z innych, wiarygodnych źródeł o charakterze ilościowym, np. z danymi dotyczącymi nauczycieli, zawartymi w „Sprawozdaniach dyrektorów gimnazjalnych”, zauważamy dość dużą zgodność. Historycy posilkujący się *Schematyzmami* w swoich pracach badawczych dają również temu źródłu pozytywne świadectwo. Irena Homola stwierdza w artykule o strukturze zawodowej inteligencji krakowskiej z końca XIX stulecia, że najbliższe prawdy dane dotyczące ilości sił pedagogicznych w szkołach ludowych Krakowa uzyskała ze spisu ludności oraz z *Schematyzmu galicyjskiego*, który dostarczył także innych, ciekawych materiałów do porównań i analiz³⁰.

W *Schematyzmach* zdarzają się błędy w nazwiskach czy w wykazach dominiów szlacheckich, zwłaszcza w rocznikach z okresu wcześniejszego. Niektóre nazwiska, głównie po repolonizacji, pojawiają się raz w wersji zgermanizowanej, innym razem w polskiej.

Możliwości poznawcze *Schematyzmów* jako źródła ogranicza wąski standard informacyjny, jaki został przyjęty na początku i do końca nie uległ poszerzeniu. W wykazach osób wyszczególniano tylko nazwiska, imiona, funkcje, tytuły zawodowe i naukowe, miejsce w hierarchii urzędniczej w danym roku, czasami posiadane odznaczenia, w najstarszych rocznikach również adresy. Pozwala to na ustalenie składu osobowego poszczególnych władz, instytucji i urzędów. Ciągłość danych umożliwia również obserwację mobilności geograficznej i awansowej uwzględnionych osób. Innych informacji brak. *Schematyzmy* cenne są nie tylko jako posilkujące źródło historyczne. Spełniają także wyjściową rolę przy podejmowaniu kwerend w badaniach nad grupami urzędników, nauczycieli, aptekarzy, lekarzy etatowych i in., dostarczając wykazy potrzebnych nazwisk. Materiały sprawozdawcze są zawsze przynajmniej o rok starsze niż określony rocznik. Pisma urzędowe zobowiązywały wprost do przedłożenia aktualnych danych do *Schematyzmów* na rok następny.

Poszczególne działy tematyczne rocznika nie są od siebie graficznie oddzielone, skutkiem czego pewne informacje zlewają się ze sobą, np. bezpośrednio po szkołach zaczyna się odmienny resort zagadnieniowy — służba zdrowia, bez zastosowania nagłówka wprowadzającego. Podobnie jest przy przejściu od władz kościelnych do uczelni i szkół. Orientację w gąszczu uwzględnionych zagadnień ułatwiają spisy treści. Początkowo mają one charakter wykazu tytułów poszczególnych części (Abteilung), bez podania paginacji. W niektórych wczesnych rocznikach w ogóle brak jakichkolwiek spisów treści. Roczniki z pierwszej połowy XIX wieku zachowują Abteilung, lecz zawierają również szczegółowe spisy treści, uporządkowane zgodnie

³⁰ L. Homola, *Struktura zawodowa inteligencji krakowskiej...*, s. 392, 399, 403, 404.

z układem zagadnień w tekście i umieszczone na końcu, z podaną stroną. Około połowy XIX wieku spisy treści zostały przesunięte na początek, przybierając układ alfabetyczny, co upodobniło je do indeksu rzeczowego. Apteki, architekci, arcybractwa... występują w spisie obok siebie, choć w tekście rozrzucone są po rozmaitych działach. Hasła bywają przypadkowo dobrane, np. lekarzy powiatowych odnaleźć można pod hasłem „etat osobowy lekarzy”, a zgromadzenia zakonne pod hasłem „kler”. Przy poszukiwaniu osób przydatne są indeksy nazwisk, których w najstarszych rocznikach brak. W odniesieniu do uwzględnionych zbiorowości i w dłuższej perspektywie czasowej wiarygodność źródła jest pewniejsza niż w przypadku pojedynczych osób i wybranych lat.

Schematyzmy pomagały współczesnym orientować się w obsadzie kadrowej władz, urzędów, instytucji, szkół oraz organów administracyjnych. Stan zachowanych w 30 księgozbiorach roczników (dobór quasi-losowy) świadczy, że od czasu do czasu brano je do rąk i przeglądano. Stare znaki własnościowe na niektórych tomach pozwalają ustalić do kogo należały i kto posługiwał się nimi najczęściej. Są to zazwyczaj pieczęcie władz oraz urzędów państwowych, autonomicznych, sądowych, kościelnych. Nie istniała praktyczna potrzeba ani obowiązek kompletowania roczników. Urzędom zależało bardziej na egzemplarzach aktualnych. Nawet ważne organy władzy nie posiadały pełnych zestawów, np. w bibliotece Wydziału Krajowego we Lwowie znajdowały się w roku 1897 tylko 3 roczniki z różnych lat³¹. Nieliczne egzemplarze noszą symptomy przynależności do osób i księgozbiorów prywatnych (exlibrisy, parafki, podpisy). Władze odwoływały się do *Schematyzmów*, gdy te zawierały materiały statystyczne, potrzebne do uzasadniania decyzji lub zilustrowania jakichś kwestii. Czasami zaglądali do wydawnictwa publiczności, by pobrać dane pomocne przy analizowaniu bieżących zagadnień życia zbiorowego. Społeczeństwo czerpało nieraz ze *Schematyzmów* argumentację uzasadniającą postulaty czy żądania. Urzędnicy i ich rodziny przechowywali egzemplarze na pamiątkę. Można powiedzieć, że miały one charakter publikacji urzędowo-sprawozdawczej, wydawanej dla porządku, a także dla celów pomocniczo-administracyjnych, lecz nie były zbyt funkcjonalne.

Struktura tematyczna periodyku odzwierciedla personalno-statystyczny obraz systemu władz, urzędów, zakładów i instytucji w Galicji, okresowo również na Bukowinie. Pod względem treści *Schematyzmy* dzielą się na dwie części, potraktowane w tekście jako całość. W pierwszej ujęty jest aparat władzy w Galicji, w drugiej — wszelkie zakłady, instytucje, stowarzyszenia formalnie istniejące. Prezentację obsady kadrowej władz polityczno-państwo-

³¹ *Katalog realny biblioteki Wydziału Krajowego ułożony przez Krajowe Biuro Statystyczne, Lwów 1897, s. 198.*

wych poprzedza poczet gubernatorów i namiestników. W dalszej kolejności, za organami politycznymi, znajdują się władze sądowe, skarbowe, wojskowe, autonomiczne i kościelne. W tej części figurują również wykazy pracowników: urzędów pocztowych wraz z Dyrekcją Poczty i Telegrafów, członków izb handlowo-przemysłowych oraz inżynierów i architektów. Poszczególne kategorie traktowano dość szeroko i szczegółowo, np. przy władzach skarbowych wyszczególniano obsadę kadrową Krajowej Dyrekcji Skarbu we Lwowie i w Krakowie, podległych jej urzędów skarbowych, instytucji płacących podatek dochodowy, Prokuraturii Skarbu we Lwowie, Ekspozytury Prokuraturii Skarbu w Krakowie, dyrekcji okręgów skarbowych, Urzędu Wymiaru Należności we Lwowie, Głównej Kasy Krajowej we Lwowie, Filialnej Kasy Krajowej w Krakowie, zarządów salinarnych i urzędów sprzedaży soli, Archiwum Krajowych Map Katastralnych, fabryk tytoniu, Galicyjskiej Dyrekcji Lasów i Dóbr Skarbowych, Starostwa Górniczego dla Galicji, urzędów probierczych, cechowniczych, loteryjnych oraz wykaz wyższych urzędników etatowych podległych Dyrekcji Skarbu.

Wśród zakładów instytucji na czołowym miejscu figurują placówki naukowe, naukowo-dydaktyczne i oświatowo-wychowawcze, mianowicie Akademia Umiejętności w Krakowie z ogółem swoich członków, uniwersytety, pozostałe uczelnie wyższe, szkoły średnie, ludowe (wydziałowe i pospolite) oraz zawodowe. Statystyka uniwersytecka i szkolna obejmuje imienny wykaz kadry naukowej i dydaktycznej oraz, w niektórych wypadkach, dane dotyczące liczby uczniów. Sumariusze studenckie sporządzone są w tabelach. Po „zakładach oświatowo-wychowawczych” uwzględnione zostały rady szkolne okręgowe, które początkowo znajdowały się w pierwszej części tematycznej — za starostwami. Nową kategorię zagadnieniową w części drugiej tworzą komisje egzaminacyjne dla lekarzy i weterynarzy, izby lekarskie oraz wykazy lekarzy, położnych i aptekarzy, uporządkowane według miast. Zachodzą rozbieżności, jeśli chodzi o miejsce praktyki niektórych lekarzy, wyszczególnionych w spisie jako ordynujących w różnych miastach i branych pod uwagę po raz drugi przy obsadzie personalnej starostw i magistratów (lekarze urzędowi) w zupełnie innych miejscowościach.

Pozostałe zakłady oraz towarzystwa i stowarzyszenia istniejące w Galicji, a prezentowane w *Schematyzmach*, są dwojakiego rodzaju. Jedne mają charakter ekonomiczny. Do nich należą te, których zadanie polegało na podnoszeniu poziomu rolnictwa, przemysłu, rozwijaniu kredytu, ochronie przyrody i gospodarki krajowej, jak np. Towarzystwo Gospodarskie we Lwowie, Towarzystwo Rolnicze w Krakowie, Galicyjskie Towarzystwo Ochrony Zwierząt, Krajowe Towarzystwo Rybackie, banki, kasy oszczędnościowo-pożyczkowe, kasy chorych. Przeznaczeniem drugich było popieranie kultury, sztuki i „wszelkich umiejętności”. Przykładem mogą tu być towarzystwa turystyczne, muzyczne, literackie, różnego rodzaju kluby, towarzystwa o cha-

rakterze związków zawodowych, jak np. Towarzystwo Lekarskie Krakowskie, Towarzystwo Lekarzy Galicyjskich, Towarzystwo Politechniczne we Lwowie, Lwowskie Towarzystwo Prawnicze itp. Wśród towarzystw i instytucji tej grupy znajduje się również Zakład Narodowy im. Ossolińskich we Lwowie. Obrazu statystyczno-osobowego instytucji i towarzystw galicyjskich dopełniają zakłady karne, szpitale, domy opieki, sierocińce, przytułki i fundacje dobroczynne. Prezentacja dotyczy, jak zwykle, obsady kadrowej, a nie podopiecznych.

Niewielką wartość poznawczą mają adnotacje uzupełniające, dotyczące historii uwzględnionych szkół, zakładów oraz instytucji. Były one oparte na informacjach nadsyłanych przez urzędników, a nie na badaniach, roi się więc w nich od pomyłek i błędów.

Na końcu znajduje się wykaz liczby mieszkańców poszczególnych starostw oraz ich powierzchni (w tabelach, według stanu z ostatniego spisu ludności).

Poza informacjami podstawowymi, zawartymi w periodyku, da się z niego wydobyć szereg wiadomości pośrednich, stosując odpowiednie metody opracowania i wykorzystując ciągłość druku. Wiadomości owe mogą rzucać światło np. na fluktuację kadrową i ruch służbowy wśród różnych kategorii zawodowych, tempo przesuwania się osób w hierarchii służbowej, wzrost grup zawodowych, powiększanie się liczby szkół, wieloetniczność funkcjonujących instytucji kulturalnych i innych.

Schematyzmy galicyjskie **w księgozbiorach naukowych³²**

Żadne miasto w Polsce nie posiada kompletu wydanych roczników. Najbogatszy ilościowo jest stan globalny księgozbiorów krakowskich (89,3% kompletnego zestawu), jednakże pod względem ilości posiadanych egzemplarzy XVIII-wiecznych przoduje Warszawa (tab. 1, 3). Do znaczniejszych należą kolekcje *Schematyzmów* w księgozbiorach większych ośrodków akademickich, jak Lublin i Wrocław (tab. 5). Kilka egzemplarzy znajduje się w bibliotece uniwersyteckiej w Toruniu (z lat: 1875, 1889, 1895, 1902), pojedyncze roczniki — w Kielcach i Płocku. Posiadaczami *Schematyzmów* są zazwyczaj biblioteki naukowe (uniwersyteckie, PAN-owskie, należące do towarzystw naukowych), zasłużone dla kultury biblioteki publiczne, księgozbiory podręczne archiwów państwowych. Zróżnicowany jest stan posiadania *Schematy-*

³² Kwerendą objęto 30 księgozbiorów w Polsce i 3 za granicą (dobór quasi-losowy), nie licząc tych, gdzie kwerenda dała wynik negatywny.

Tabela 1

Wykaz niektórych księgozbiorów posiadających Schematyzmy galicyjskie z XVIII wieku³⁵

Roczniki	Księgozbiory											
	Biblioteka Muzeum Narodowego im. Czartorskich w Krakowie	Biblioteka Publiczna Miasta Stołecznego Warszawy	Biblioteka Jagiellońska	Biblioteka Uniwersytecka KUL w Lublinie	Biblioteka Narodowa w Warszawie	WAP w Krakowie, Oddział II przy ul. Grodzkiej	Biblioteka PAN Zakład Narodowy im. Ossolińskich we Wrocławiu	Biblioteka im. Zielińskich: Towarzystwo Naukowe w Płocku	Biblioteka Seminarium Duchownego w Kielcach	Österreichische Nationalbibliothek Wien	Estreicher ewidencjonuje, w księgozbiorach brak	
1776	X											
—												
—												
—												
1780				X								
1			X									
2			X									
—												
—												
5											X	
6				X								
7											X	
8											X	
9						X						
1790											X	
1											X	
2		X										
3		X		X								
4		X										
5											X	
6		X										
7								X				
8		X	X		X		X	X		X		
9		X	X		X							
1800		X	X									

³⁵ Obecność rocznika w księgozbiornie zaznaczono literą X. Rocznik 1789 w WAP w Krakowie (Oddział przy ul. Grodzkiej) jest kopią rękopiśmienną; rocznik 1797 w Bibliotece Seminarium Duchownego w Kielcach — „für Ostgalizien”; rocznik 1798 w Bibliotece Narodowej w Warszawie — „für Ostgalizien”, w pozostałych zaznaczonych księgozbiornach — „für Westgalizien”; rocznik 1799 w Bibliotece Jagiellońskiej — w obydwu wariantach, w pozostałych zaznaczonych księgozbiornach — „für Westgalizien”.

zmów w archiwach terenowych (tab. 4). Bogatym kolekcjom Przemyśla czy Nowego Sącza nie dorównują skromne zbiory Oświęcimia, Żywca, Nowego Targu i Bochni. Nieliczne woluminy spotkać można w archiwach z powierzoną zasobem akt, np. w Archiwum UJ (roczniki 1856 i 1857 „Krakauer Gebiets”). Nie brak *Schematyzmów* w księgozbiorach kościelnych, np. przy niektórych kuriach metropolitalnych, diecezjalnych (np. Kraków, Przemyśl), w seminariach duchownych (Tarnów, Kielce) (tab. 1–5). Pewna ilość przechowywana jest w bibliotekach i archiwach zgromadzeń zakonnych, np. u kamedułów na Bielanach, franciszkanów i jezuitów w Krakowie. Najpokaźniejszą kolekcję za granicą posiada Lwów, mniejszą ma Wiedeń (tab. 6); nieliczne egzemplarze znajdują się w bibliotekach czechosłowackich, takich jak np. Slovanska knihovna „Klementinum” w Pradze, czy bukowińskich, np. w bibliotece Seminarium Duchownego w Czerniowcach. Najzasobniejsze w *Schematyzmy* są księgozbiory naukowe w Polsce, zwłaszcza znajdujące się na terenach dawnej Galicji, chociaż poza tym obszarem również można je spotykać. Roczniki nowsze są częściej reprezentowane, zarówno w zbiorach polskich, jak i obcych, natomiast XVIII-wieczne i z początku XIX stulecia należą do rzadkości.

Pochodzenie kolekcji w księgozbiorach jest różnorodne. Stare biblioteki naukowe zaczęły kolekcjonować *Schematyzmy*, kiedy te zyskały już pewien rozgłos jako ważniejszy druk statystyczno-sprawozdawczy. Wiązało się to z nabywaniem brakujących egzemplarzy dla uzupełnienia kolekcji. Jak świadczy inwentarze Biblioteki Jagiellońskiej, roczniki XVIII-wieczne wpłynęły do jej księgozbioru dopiero pod koniec wieku XIX³³. Niektóre biblioteki otrzymywały *Schematyzmy* w postaci darów od osób prywatnych. Wszystkie egzemplarze posiadane przez Wojewódzką Bibliotekę Publiczną Miasta Stołecznego Warszawy noszą exlibris Ignacego Łosia (1790–1850), członka stanów galicyjskich i radcy sądów szlacheckich lwowskich³⁴. Woluminy te, podobnie jak inne książki warszawskiej WBP z tym samym exlibrisem, pochodzą z biblioteki Jakuba Potockiego, sukcesora Stanisława, który odziedziczył zbiory po Ignacym Łosiu, a w roku 1935 przekazał w testamencie cały swój księgozbiór Wojewódzkiej Bibliotece Publicznej Miasta Stołecznego Warszawy³⁵. Archiwa przejęły posiadane egzemplarze od urzędów miejskich i gminnych, z sądów oraz różnych instytucji państwowych. Biblioteki kościelne dysponują

³³ Inwentarze Biblioteki Jagiellońskiej.

³⁴ Hr. Ignacy Łoś z Narolu notowany jest jako osoba zasłużona w bibliografiach i encyklopediach exlibrisu polskiego, np.: W. Wittyg, *Ex-librysy bibliotek polskich. XVI–XX wiek*, Kraków 1907, repr. Warszawa 1974, s. 139–140; Z. Klemensiewicz, *Bibliografia exlibrisu polskiego*, Wrocław 1952, s. 326, 340, 414 i in.

³⁵ *Katalog starych druków Biblioteki Publicznej Miasta Stołecznego Warszawy*, cz. 3: *Polonica XVII w.*, oprac. J. Rudnicka przy współudziale J. Górki i K. Sokołowskiej-Grzeszczkowskiej, Warszawa 1976, s. 5–6.

Tabela 2

Schematyzmy galicyjskie od rocznika 1801 w wybranych księgozbiorach krakowskich³⁶

Księgozbiory	Oznakowanie numerowe księgozbioru
Biblioteka Jagiellońska	I
WAP Oddział II	II
WAP Oddział I	III
Biblioteka Czartoryskich	IV
Biblioteka PAN	V
Archiwum Kurii Metropolitalnej	VI
Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka	VII

Roczniki	Księgozbiory							Roczniki	Księgozbiory							
	I	II	III	IV	V	VI	VII		I	II	III	IV	V	VI	VII	
1801	X							1821								
1802							X	1822								
1803	X							1823		X						
1804								1824		X						
1805								1825				X				
1806	X			X			X	1826	X	X						
1807								1827		X		X				
1808	X	X						1828	X							
1809		X						1829								
1810								1830		X		X				
1811								1831	X	X	X					
1812		X						1832			X					
1813		X						1833	X	X						
1814								1834	X	X	X					
1815	X							1835	X	X	X					
1816		X						1836			X	X				
1817		X						1837		X	X					
1818		X						1838		X						
1819		X		X				1839		X	X					
1820	X			X				1839			X					

³⁶ Rocznik 1800 i 1801 w Bibliotece Jagiellońskiej — w obydwu wariantach; rocznik 1802 w Wojewódzkiej Bibliotece Pedagogicznej — „für Ostgalizien”; rocznik 1803 w Bibliotece Jagiellońskiej — „für Ostgalizien”; roczniki 1855, 1856, 1857 w Bibliotece Jagiellońskiej — w obydwu wariantach; te same roczniki w WAP Oddział I — „Lemberger Gebietes”.

Roczniki	Księgozbiory							Roczniki	Księgozbiory						
	I	II	III	IV	V	VI	VII		I	II	III	IV	V	VI	VII
1841	X	X	X					1878	X	X	X		X	X	
1842								1879	X	X	X	X			
1843		X	X					1880	X	X	X	X		X	
1844		X			X			1881	X	X	X	X	X		
1845		X	X					1882	X	X	X	X	X	X	
1846			X					1883	X	X	X	X	X	X	
1847	X	X	X		X			1884	X	X	X	X	X	X	
1848	X	X	X					1885	X	X	X	X		X	
1849		X		X				1886	X	X	X	X	X	X	
1850	X	X	X					1887	X	X	X	X	X	X	
1851	X	X						1888	X	X	X	X	X	X	
1852			X					1889	X	X	X	X	X	X	
1853				X				1890	X	X		X	X		
1854		X	X					1891	X	X		X	X	X	
1855	X		X					1892	X	X	X	X	X	X	
1856	X		X					1893	X	X	X	X	X	X	
1857	X		X					1894	X	X	X	X		X	
1858			X					1895	X	X	X	X	X	X	
1859	X		X	X				1896		X	X	X	X		
1860			X	X				1897	X	X	X	X	X	X	
1861	X	X	X	X				1898	X	X	X	X	X	X	
1862	X		X	X				1899	X	X	X	X	X		
1863	X	X	X	X				1900	X	X	X	X	X	X	
1864	X		X					1901	X	X	X	X	X		
1865	X		X	X				1902	X	X	X	X			
1866	X	X	X	X	X			1903	X	X	X	X	X	X	
1867	X		X					1904	X	X	X	X	X	X	
1868	X	X	X	X	X			1905	X	X	X	X	X	X	
1869	X	X	X	X	X			1906	X	X			X		
1870	X	X	X	X	X	X		1907	X	X		X	X	X	
1871	X	X	X	X	X	X		1908	X	X			X	X	
1872	X	X	X	X	X	X		1909	X	X		X	X		
1873	X	X	X	X	X	X		1910	X	X			X	X	
1874	X	X	X	X	X	X		1911	X	X			X	X	
1875	X	X	X	X	X			1912	X	X		X	X	X	
1876	X	X	X	X	X			1913	X	X	X		X	X	
1877	X	X	X	X	X			1914	X	X	X	X	X	X	

Tabela 3

*Schematyzmy galicyjskie od rocznika 1801 w wybranych księgozbiorach warszawskich*³⁷

Księgozbiory	Oznakowanie numerowe księgozbioru
Biblioteka Narodowa	I
Biblioteka Publiczna Miasta Stołecznego Warszawy	II
Biblioteka SGH	III
Centralna Biblioteka Statystyczna	IV
Archiwum Główne Akt Dawnych	V
Centralna Biblioteka Wojskowa	VI

Roczniki	Księgozbiory						Roczniki	Księgozbiory					
	I	II	III	IV	V	VI		I	II	III	IV	V	VI
1801		X					1821						
1802		X					1822	X					
1803		X					1823						
1804							1824	X					
1805		X					1825	X	X				
1806		X					1826		X				
1807	X	X					1827	X	X				
1808		X					1828		X				
1809		X					1829		X				
1810							1830		X				
1811							1831	X	X				
1812							1832		X				
1813	X						1833	X	X				
1814	X						1834		X				
1815							1835	X	X				
1816	X						1836	X	X				
1817	X						1837	X	X				
1818	X						1838		X				
1819							1839	X					
1820							1840	X	X				

³⁷ Roczniki od 1800 do 1803 w Bibliotece Publicznej Miasta Stołecznego Warszawy — „für Ostgalizien”; rocznik 1857 w Bibliotece Narodowej — „Lemberger Gebietes”.

Roczniki	Księgozbiory						Roczniki	Księgozbiory					
	I	II	III	IV	V	VI		I	II	III	IV	V	VI
1841	X	X					1878						
1842	X	X					1879						
1843	X	X					1880	X		X			
1844	X	X					1881			X			
1845	X						1882			X			
1846	X						1883	X					
1847	X						1884						
1848	X						1885	X		X			
1849	X						1886	X		X			
1850	X						1887	X		X			
1851	X		X				1888	X		X			
1852	X						1889	X		X			
1853	X					X	1890			X			
1854	X						1891			X			
1855							1892	X		X			
1856							1893	X		X			
1857	X						1894			X			
1858							1895	X		X			
1859	X						1896	X					
1860							1897	X					
1861	X						1898						
1862	X						1899	X		X			
1863	X						1900	X		X			
1864							1901			X	X		
1865							1902	X		X	X		
1866	X						1903			X	X		
1867							1904						
1868	X						1905	X		X			
1869							1906	X					
1870	X						1907				X	X	
1871	X						1908						
1872	X						1909				X		
1873	X						1910	X			X	X	
1874						X	1911	X					
1875							1912	X		X	X	X	
1876	X						1913	X				X	
1877	X						1914	X		X	X	X	

Tabela 4

Schematyzmy galicyjskie w wybranych archiwach terenowych

Księgozbiory	Oznakowanie numerowe księgozbioru
WAP w Przemyślu	I
WAP w Nowym Sączu Oddział w Nowym Sączu	II
WAP w Katowicach Oddział w Oświęcimiu	III
WAP w Nowym Sączu Oddział w Nowym Targu	IV
WAP w Krakowie Oddział w Bochni	V
WAP w Katowicach Ekspozytura w Żywcu	VI

Roczniki	Księgozbiory						Roczniki	Księgozbiory					
	I	II	III	IV	V	VI		I	II	III	IV	V	VI
1801							1821						
1802							1822						
1803							1823						
1804							1824						
1805							1825						
1806							1826						
1807							1827						
1808							1828						
1809							1829						
1810							1830						
1811							1831						
1812							1832						
1813							1833		X				
1814							1834						
1815							1835						
1816							1836	X					
1817							1837						
1818	X						1838		X				
1819							1839						
1820							1840						

Roczniki	Księgozbiory						Roczniki	Księgozbiory					
	I	II	III	IV	V	VI		I	II	III	IV	V	VI
1841							1878	X	X				
1842							1879	X	X				
1843							1880		X				
1844							1881	X					
1845							1882	X	X		X		
1846	X						1883	X	X				
1847	X						1884						
1848	X						1885	X					
1849							1886	X	X				
1850							1887	X	X				
1851							1888		X				
1852	X						1889	X			X		
1853							1890		X	X			
1854							1891	X	X				
1855							1892	X	X				
1856							1893	X	X				
1857							1894	X					
1858	X						1895	X	X	X			
1859	X						1896	X	X				
1860	X						1897	X	X				
1861	X	X					1898	X					
1862	X	X					1899	X					
1863	X						1900	X	X	X			
1864	X	X					1901	X			X	X	
1865	X	X					1902	X	X				
1866	X						1903	X	X				
1867							1904	X	X		X		
1868	X						1905	X	X				X
1869							1906	X					
1870	X						1907	X	X	X			X
1871							1908		X	X			X
1872	X						1909		X			X	
1873	X	X					1910	X	X	X			
1874	X	X					1911	X	X	X		X	
1875	X	X					1912		X	X			
1876	X						1913		X	X			
1877	X	X					1914	X	X	X	X		

Tabela 5

Schematyzmy galicyjskie od rocznika 1801 w wybranych księgozbiorach
Lublina i Wrocławia³⁸

Księgozbiory	Oznakowanie numerowe księgozbioru
Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu	I
Biblioteka Uniwersytecka KUL w Lublinie	II
Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. H. Łopacińskiego w Lublinie	III

Roczniki	Księgozbiory			Roczniki	Księgozbiory			Roczniki	Księgozbiory			Roczniki	Księgozbiory		
	I	II	III		I	II	III		I	II	III		I	II	III
1801		X	*	1830				1859		X		1887	X		
1802		X	*	1831				1860		X		1888	X		
1803			*	1832		X		1861				1889	X		
1804				1833				1862	X			1890	X	X	
1805			*	1834		X		1863		X		1891	X	X	
1806	X	X	*	1835				1864		X		1892	X	X	
1807		X	*	1836				1865		X		1893	X	X	
1808	X	X	X	1837				1866				1894		X	
1809	X	X	*	1838				1867		X		1895	X	X	
1810				1839				1868				1896	X	X	
1811				1840		X		1869				1897	X	X	
1812	X	X		1841				1870		X		1898	X	X	
1813				1842				1871		X		1899	X	X	
1814				1843		X		1872	X			1900	X		
1815		X		1844				1873				1901	X	X	
1816		X		1845				1874				1902	X	X	
1817				1846				1875	X	X		1903		X	
1818				1847				1876	X	X		1904	X		
1819				1848	X			1877	X	X		1905	X		
1820				1849				1878	X			1906	X	X	
1821				1850				1879	X	X		1907		X	
1822		X		1851				1880	X			1908		X	
1823				1852				1881	X			1909	X	X	
1824				1853				1882	X	X		1910	X		
1825				1854				1883	X	X		1911	X	X	
1826				1855	X			1884	X			1912		X	
1827		X		1856		X		1885	X			1913	X	X	
1828				1857	X	X		1886	X			1914	X		
1829				1858	X	X									

³⁸ Rubryki zaznaczone * to ręcznie przepisane fragmenty z wydanych roczników, znajdujące się w Wojewódzkiej Bibliotece Publicznej im. H. Łopacińskiego w Lublinie, Dział Zbiorów Specjalnych, rkp. 1376; Biblioteka KUL w Lublinie posiada tylko t. 2 rocznika 1827.

Tabela 6

Schematyzmy galicyjskie od rocznika 1801 w Lwowskiej Bibliotece Naukowej im. Stefanika i w Österreichischen Nationalbibliothek w Wiedniu

Księgozbiory	Oznakowanie numerowe księgozbioru
Lwowska Biblioteka Naukowa im. Stefanika	I
Österreichische Nationalbibliothek w Wiedniu	II

Roczniki	Księgozbiory		Roczniki	Księgozbiory		Roczniki	Księgozbiory		Roczniki	Księgozbiory	
	I	II		I	II		I	II		I	II
1801			1830	X		1859	X		1887	X	
1802			1831			1860	X		1888	X	
1803			1832			1861	X		1889	X	
1804			1833	X		1862	X		1890	X	X
1805			1834	X		1863	X		1891	X	X
1806			1835			1864	X		1892	X	
1807			1836			1865	X		1893	X	X
1808			1837	X		1866	X		1894	X	X
1809	X		1838			1867	X		1895	X	X
1810			1839	X		1868	X		1896	X	X
1811			1840			1869	X		1897	X	X
1812	X		1841			1870	X		1898	X	X
1813	X		1842	X		1871	X		1899	X	X
1814	X		1843	X		1872	X		1900	X	X
1815	X		1844			1873	X		1901	X	X
1816	X		1845	X	X	1874	X		1902	X	X
1817	X		1846	X		1875	X		1903	X	X
1818			1847	X		1876	X		1904	X	
1819	X		1848	X		1877	X		1905	X	X
1820	X		1849	X		1878	X		1906	X	X
1821	X		1850			1879	X		1907	X	X
1822	X		1851			1880	X		1908	X	X
1823	X		1852	X		1881	X		1909	X	X
1824	X		1853	X		1882	X		1910	X	X
1825	X		1854	X		1883	X		1911	X	X
1826	X		1855			1884	X		1912	X	X
1827	X		1856	X		1885			1913	X	X
1828	X		1857			1886	X		1914	X	X
1829	X		1858	X							

Schematyzmami zgromadzonymi przez własne konsystorze, kurie biskupie, a także przejętymi z bibliotek diecezjalnych greckokatolickich po ich likwidacji w roku 1945.

W strukturze poszczególnych księgozbiorów *Schematyzmy* są niejednolicie zaszeregowane. Roczniki XVIII-wieczne znajdują się przeważnie w magazynach starych druków lub razem z rocznikami XIX- i XX-wiecznymi w działach druków prawniczych, a nieraz w magazynach starych czasopism. Archiwa przechowują *Schematyzmy* zazwyczaj w księgozbiorach podręcznych lektoriów. Najczęściej cała kolekcja figuruje pod tą samą sygnaturą, choć zdarza się, że część wydawnictwa o odmiennym tytule różni się sygnaturą od reszty, a w katalogach traktowana jest jako nie należąca do edycji. Katalogi ujmują *Schematyzmy* pod hasłem „Schematismus” lub „Szematyzm”, czasem pod hasłem tytułowym najstarszego rocznika posiadanego przez bibliotekę, wyjątkowo pod hasłem „Galicja”.

Liczba osób korzystających ze *Schematyzmów* jest znaczna. Przydałby się kompletny zestaw zawartości wszystkich roczników periodyku, np. na płycie CD, co ułatwiłoby dostęp do każdego potrzebnego rocznika, pozwoliłoby zaoszczędzić czas poświęcony na kwerendy, a także chroniłoby „zaczynane” już woluminy tej potężnej, 132-tomowej edycji, która towarzyszyła dziejom Galicji od zarania po wybuch I wojny światowej.